

י"ד בתמוז, תשע"ח. 27.6.2018

גיליון מס' 616

פרשת בלק

המיטיב לראות והרואה להיטיב

מאת הרב רונן לוביץ, ניר עציון

בלעם שפיקח היה – מה ראה לשטות זו? כמי שזכה להתגלות נבואית, כיצד עלה בדעתו שהוא יכול לקלל את העם בו בחר ה'? שאלה זו שאלו חז"ל על קורח, והם ענו: "עיניו הטעות". גם כאן דומני שתשובה זו תקפה, אלא שאצל בלעם משמעותה של העין שונה, וחשיבותה גדולה אף יותר.

אחת ההבחנות בין אברהם אבינו לבין בלעם היא, לדברי המשנה (אבות, ה, יט), בכך שאברהם התאפיין בעין טובה, בעוד שבלעם הצטיין בעין רעה. פרשני המשנה זיהו את העין הטובה של אברהם עם הסתפקות במועט, ואת העין הרעה של בלעם עם רכושנות, חמדנות ואהבת בצע.

אולם אפשר שמדובר כאן על מידה יסודית יותר שעניינה אופן ההסתכלות של האדם על המציאות ועל הסביבה האנושית. אברהם בעל העין הטובה דאג ללוט ונלחם למענו, ראה את האנושיות בעוברי אורח זרים ואירח אותם, חיפש את הצדיקים בסדום וניסה להציל את העיר, חמל על הגר והתפלל על אבימלך. בלעם, מנגד ראה את הרע שבעולם, והביט באופן שלילי על האחר.

עין רעה זו היתה השורש לכל פועלו של בלעם. כשראה בלעם שהוא לא מצליח לקלל את ישראל, התבקש שהוא ישנה טקטיקה, ובמקום זאת ינסה לברך את מואב. בכך הוא עשוי לספק את "הסחורה" שדרש בלק, ולהשיג תוצאה מנצחת. **מדוע לא הציע בלעם לבלק: תן לי לברך את עמך במקום לקלל את אויבך?** מדוע הוא בחר בדרך הקשה, שהציבה אותו בעימות ישיר כנגד ה'?

התשובה היא שבלעם לא היה מסוגל לפעול אחרת. אופיו ואישיותו היטו אותו לחיפוש הרע ולאחיזה בדרך הקללה במקום בדרך הקלה. לפיכך גם אחרי שכשל פעם ופעמיים, אנוס היה על-פי מידותיו להוסיף לדבוק בניסיונותיו לקלל. כטוב לבי בעין יורשה לי לדרוש את שמו של **בלע"ם כראשי תיבות: בלי עין מיטיבה.**

מתוך כך ניתן להבין את המעשה המוזר על בלעם ואתונו. סיפור זה נראה, לכאורה, כאפיזודה מיותרת שנועדה להציג את בלעם כדמות נלעגת ותו לא. אולם לאור האמור נראה שלא מדובר באנקדוטה שולית, אלא במעשה שממחיש את הבעיה העיקרית של בלעם, שהיא עינו רעה. אילו ידע בלעם להביט במבט חיובי היה זוכר שאתונו איננה אסונו, אלא היא כלי תחבורה שלא רואה מוסך, עם רמת אמינות גבוהה וניסיון מוכח. או אז היה מבין שהיא לא נתקע בלי סיבה במשעול הכרמים, והיה מגלה זהירות ורגישות, בודק את התקלה, ולא פותח בהכאה.

האדם לא אמור להיות בעל עין טובה בלבד. יש לנו שתי עיניים, ובאופן מטפורי הדבר רומז שיש להפעיל שני סוגים של הסתכלות על המציאות: העין הטובה כדי לראות את הטוב ולחפש כיצד ניתן להיטיב, והשנייה כדי לזהות את הרע, להיזהר מפניו ולמצוא דרכים להיאבק בו. בלעם היה בטוח שהוא מיטיב לראות, שכן עינו הרעה הפליאה למצוא מומים ולהעביר ביקורת, ולכן הגדיר את עצמו כ"גלוי עיניים", וכאדם אשר "מחזה שדי יחזה". אולם הוא היה "שתום עין", וכדברי רש"י: "סומא באחת מעיניו היה" (כד, ג). העין החיובית שלו היתה עצלה לחלוטין, הוא התקשה מאוד לפתוח אותה, ולראות את הטוב והיפה שמתגלה לעיניו. זו דרכם של אנשים ביקורתיים, שהם מיטיבים לראות, אך לא רואים להיטיב, וכתרגום אונקלוס למילים "שתום עין", הם בבחינת "שפיר חזי" אך לא חזי שפיר.

יש הסבורים שקיימת הבחנה דיכוטומית בחברה האנושית, בין תלמידי אברהם אבינו בעלי העין הטובה לתלמידי בלעם הרשע בעלי העין הרעה. אולם סביר יותר שאברהם ובלעם מייצגים שני קטבים, ורוב בני האדם מתנדנדים ברצף שביניהם באופן דינאמי. לכולנו יש שתי עיניים, זו של אברהם וזו של בלעם, והאתגר הוא שהעין הטובה תהיה דומיננטית והאחרת בתפקיד העין העצלה.

חז"ל סיימו שאת המשנה ב'אבות' באמירה לפיה "תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא... אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת". דומני שלא מדובר כאן דווקא כשכר מ-ה', אלא בתוצאה טבעית. בעל עין רעה מוטרד כל הזמן מהרוע שהוא רואה סביבו, הוא אכול קנאה ומלא בשאיפות שאינן מסוגל לממש, וחיייו הופכים לגיהנום. לעומתו, בעל העין הטובה, זוכה לאיכות חיים נפשית-רוחנית, הוא יורד אל העין ודולה מלוא חופניים שלוה ונחת.

הרב דר' רונן לוביץ, רב היישוב ניר עציון, מרצה במכללה האקדמית לחינוך "שאנן" ומכהן כנשיא "נאמני תורה ועבודה"

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום unsubscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il